

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی

(توصیف و تحلیل گونه محمدیه گویش نایین: رویکردی
تاریخی- تطبیقی)

استاد راهنما:
دکتر فرزانه گشتاسب

استاد مشاور:
دکتر آتوسا رستم‌بیک تفرشی

پژوهشگر:
اعظم‌السادات موسی‌کاظمی محمدی

بهمن ماه ۱۳۹۴

با سپاس از:

دکتر فرزانه گشتاسب و دکتر آتوسا رستم‌بیک تفرشی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، به خاطر راهنمایی‌های ارزشمندشان؛ میلاد جهانگیرفر؛ پدر بزرگوارم ابوالقاسم موسی‌کاظمی محمدی و مادر مهربانم اشرف فریدانی محمدی؛ همسرم حمیدرضا رضانی محمدی و همشهریان عزیزی که هر یک، مرا، به گونه‌ای یاری رساندند.

تقدیم به:

این پایان نامه را تقدیم می کنم به فرزندم، کامیار رضانی محمدی، با این امید که نسل آینده پاسدار گویش ها، این گنجینه های ارزشمند باشند، و مردم مهربان و سخت کوش محمدیه نابین.

چکیده:

این پژوهش به بررسی و توصیف «گونه محمدیه گویش ناین» با رویکردی تاریخی- تطبیقی می‌پردازد. ناین، که پهناورترین شهرستان استان اصفهان است، از جنوب به شهرستان اردکان، از شرق به شهرستان طبس، از شمال به دشت کویر و دامغان، از غرب به اردستان و زواره، و از جنوب غربی به شهرستان اصفهان محدود می‌باشد. محمدیه، در فاصله دو کیلومتری شهر ناین، در حاشیه شرقی شهر قرار گرفته است و یکی از برزن‌ها (محل‌های) ناین محسوب می‌شود. از ویژگی‌های خاص محمدیه، کشتخوان‌ها و زمین‌های کشاورزی پیرامون آن، یخچال‌ها و آب- انبارهای سنتی، کارگاه‌ها (سرداب‌های) عبا بافی که در زیر زمین ساخته شده‌اند، کوچه‌های کم‌عرض و مارپیچ، طاقدار بودن قسمت‌هایی از کوچه‌ها (سابات‌ها)، وجود باغ‌های پسته، درختان پراکنده انار و توت و دره‌ای بودن، را می‌توان بر شمرد.

گویش ناینی، در گروه گویش‌های مرکزی ایران قرار دارد و جزء گویش‌های جنوب شرقی دسته‌بندی می‌شود. گونه زبانی محمدیه، یکی از گونه‌ها یا لهجه‌های گویش ناینی است که تفاوت آن با گویش ناینی، بیشتر در سطح آوایی و فراگویی واژه‌ها است. همچنین، تعدادی از واژه‌ها، خاص این گونه زبانی هستند و معادل آن‌ها در گویش ناینی، واژه‌ای دیگر است. با توجه به قدمت تاریخی محمدیه که از بررسی آثار باستانی آن، مشخص می‌شود و گویش خاص مردم این منطقه سه پرسش به عنوان سؤال‌های پژوهش مطرح می‌شود.

۱. گونه محمدیه گویش ناین چه ویژگی‌های آوایی، ساختواژی و نحوی دارد؟
 ۲. گونه محمدیه گویش ناین چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را در سطح دستوری با دوره میانه و باستان زبان- های ایرانی نشان می‌دهد؟
 ۳. چه واژه‌ها و اصطلاحات ویژه کشاورزی، دامداری، باغ داری، عبا بافی و... در گونه محمدیه گویش ناین باقی مانده است؟
- این پژوهش با هدف پاسخ به این پرسش‌ها انجام شد. در گام نخست به معرفی اجمالی محمدیه ناین، بویژه مکان‌های تاریخی آن، که نمایانگر قدمت تاریخی، فرهنگی و گویشی مردم این منطقه است، پرداخته شد. سپس گونه محمدیه گویش ناین در سه سطح آوایی، صرفی، نحوی و تحولات تاریخی، بررسی و توصیف گردید. در پایان، تحلیل و بررسی‌های انجام شده نشان داد که، در گونه محمدیه گویش ناین، ویژگی‌های خاص آوایی، ساختواژی و نحوی وجود دارد و این گونه زبانی برخی از ویژگی‌های دستوری و ساختواژی دوره میانه و باستان را حفظ کرده است و در زمینه کشاورزی، دامداری، باغ داری، عبا بافی، قالی بافی و... که به تاریخ، فرهنگ و فعالیت‌های مردم این برزن مربوط می‌شود، واژه‌ها و اصطلاحات خاص و ویژه‌ای باقی مانده است.

فهرست مطالب

۱	پیش‌گفتار
۳	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۷	فصل دوم: روش‌شناسی پژوهش
۱۰	فصل سوم: پیشینه پژوهش
۱۵	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش
۱۶	بخش اول: ناین و گویش ناینی
۱۶	۱. ناین
۱۷	۲. محمدیه
۱۸	۳. آثار تاریخی محمدیه
۲۴	۴. گویش ناینی
۲۶	بخش دوم: بررسی آوایی گونه محمدیه گویش ناین
۲۶	۱. آواهای گونه محمدیه گویش ناین
۲۷	۲. برخی از فرایندهای آوایی در گونه محمدیه گویش ناین
۳۱	۳. جایگاه گویش ناینی در میان زبان‌ها و گویش‌های ایرانی
۳۱	۴. برخی خصوصیات آوایی و لغوی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی دسته شرقی و غربی
۳۲	۵. برخی خصوصیات آوایی شاخه‌های جنوبی و شمالی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی دسته غربی
۳۹	بخش سوم: ساختواره
۳۹	۱. اسم
۳۹	۱.۱ معرفه (شناس) و نکره (ناشناس)
۴۱	۲.۱ جنس
۴۱	۳.۱ شمار
۴۳	۲. صفت
۴۳	۱.۲ جنس
۴۳	۲.۲ شمار
۴۳	۳.۲ درجات صفت: برتر (تفضیلی) و برترین (عالی)
۴۶	۳. ضمیر
۴۶	۱.۳ ضمیر شخصی
۴۷	۲.۳ ضمیر مشترک
۴۸	۳.۳ ضمیرهای اشاره

۴۸	۴.۳ ضمیرهای پرسشی
۴۹	۵.۳ ضمیرهای میهم
۵۱	۶.۳ ضمیر تعجیبی
۵۱	۷.۳ ضمیر متقابل
۵۱	۸.۳ موصول
۵۱	۴. عدد
۵۱	۱.۴ اعداد اصلی
۵۳	۲.۴ اعداد ترتیبی
۵۴	۳.۴ اعداد کسری
۵۴	۴.۴ اعداد توزیعی
۵۵	۵. قید
۵۵	۱.۵ قید از نظر اصل
۵۵	۲.۵ قید از نظر ساخت
۵۶	۳.۵ قید از نظر معنی
۵۷	۶. نقش نماها
۵۷	۱.۶ حرف اضافه
۵۹	۲.۶ حرف ربط (پیوند)
۶۰	۷. شبه‌جمله (صوت)
۶۲	۸. فعل
۶۲	۱.۸ ستاک‌های فعل
۶۶	۲.۸ مصدر
۷۰	۳.۸ وندهای تصریفی
۸۴	۴.۸ انواع فعل از نظر زمان
۸۴	۱.۴.۸ گذشته (ماضی)
۹۸	۲.۴.۸ حال (مضارع)
۱۰۲	۳.۴.۸ آینده (مستقبل)
۱۰۲	۵.۸ فعل مجهول
۱۰۵	۶.۸ فعل سببی
۱۰۶	۷.۸ فعل کمکی (معین)
۱۱۱	۸.۸ مشتق‌های اسمی و صفتی
۱۱۲	۹.۸ انواع فعل از نظر ساخت
۱۱۳	۱.۹.۸ فعل ساده
۱۱۳	۲.۹.۸ فعل مشتق
۱۱۶	۳.۹.۸ فعل مرکب
۱۱۷	۴.۹.۸ عبارت‌های فعلی

۱۱۸	۹. وندها
۱۱۸	۱.۹ وندهای تصریفی
۱۱۸	۲.۹ وندهای اشتقاقی
۱۲۴	بخش چهارم: نحو
۱۲۴	۱. اسم
۱۳۰	۲. صفت
۱۳۵	۳. ضمیر
۱۴۲	۴. عدد
۱۴۳	۵. قید
۱۴۶	۶. نقش‌نماها
۱۵۳	۷. مضاف و مضاف‌الیه
۱۵۳	۸. شبه‌جمله (صوت)
۱۵۳	۹. فعل
۱۵۴	۱۰. انواع فعل از نظر زمان
۱۶۰	۱۱. وجه امری
۱۶۰	۱۲. فعل مجهول
۱۶۱	۱۳. فعل سببی
۱۶۱	۱۴. فعل‌های کمکی (معین)
۱۶۳	فصل پنجم: بحث، تفسیر و استنتاج
۱۶۸	فهرست واژگان
۲۲۰	جمله‌ها
۲۲۵	پیوست
۲۳۰	کتاب‌نامه

پیش‌گفتار

این پایان‌نامه به بررسی گونهٔ محمدیه گویش نایین، با رویکردی تاریخی- تطبیقی می‌پردازد. داده‌های گویشی از نظر ساختوازی (صرفی) و نحوی، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. همچنین، روش‌های مستندسازی زبان، به عنوان هدف فردی، در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

گونهٔ محمدیه گویش نایین، یکی از گونه‌ها یا لهجه‌های گویش نایینی است. تفاوت اصلی این گونهٔ زبانی با گویش نایینی در فراگویی واژه‌ها است. برای نمونه تعدادی از واژه‌هایی که دارای فراگویی متفاوت هستند عبارتند از:

نایینی: /ar/ «آسیاب»، /na-o/ «نیست»، /mi/ «من (ضمیر اول شخص مفرد)»، /arzen/ «ارزن»، /mera/ «مرد»، /malak/ «ملخ»، /mamila/ «سوسک حمام»، /sow/ «سیب»، /a:ru/ «امروز».

گونهٔ محمدیه گویش نایین: /e:r/ «آسیاب»، /ni-yo/ «نیست»، /mu/ «من»، /arjen/ «ارزن»، /mira/ «مرد»، /milak/ «ملخ»، /mawle/ «سوسک حمام»، /sâw/ «سیب»، /e:ru/ «امروز».

تعدادی از واژه‌ها نیز به صورت متفاوت بیان می‌شوند:

برای نمونه واژه‌های نایینی /xermenjâr/ «زمینی در کشتزار که خرمن را در آن دسته می‌کنند»، /sart/ «نردبان»، /subâ/ «فردا»، /qitqiti/ «غضروف»، در گونهٔ محمدیه گویش نایین، به ترتیب، به شکل: /xermenga/، /narduwn/، /fardâ/ یا /ru bi/ بیان می‌شوند.

فصل اول پایان‌نامه، مربوط به کلیات طرح تحقیق است. در این فصل مسأله پژوهش، قلمرو، اهمیت، اهداف، کاربردها، نوع پژوهش و سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش، مطرح شده است.

فصل دوم مربوط به روش‌شناسی پژوهش است. در این فصل در مورد روش پژوهش، روش جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها توضیح داده شده است.

در فصل سوم پیشینهٔ پژوهش و سوابق پژوهش‌های انجام شده محققان دیگر دربارهٔ موضوع به طور مختصر بیان شده است.

فصل چهارم شامل دو بخش است. در بخش نخست، موقعیت جغرافیایی و تاریخچهٔ نایین به طور مختصر بیان شده است. سپس محمدیه و آثار باستانی و مکان‌های تاریخی آن معرفی گردیده است. بخش دوم، به بررسی آواها و واج‌های گونهٔ محمدیه گویش نایین اختصاص دارد. در این بخش انواع واج‌ها، برخی فرایندهای آوایی، برخی خصوصیات آوایی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی و تحولات تاریخی- تطبیقی برخی واج‌های ایرانی باستان، در گونهٔ

محمدیه گویش نابین بررسی شده است. بخش سوم اختصاص به ساخت واژه دارد. در این بخش به ساخت تصریفی انواع واژه پرداخته شده است. در بخش چهارم ساختار نحوی (ساخت جمله) در این گونه زبانی بررسی شده است. بخش واژگان بر اساس پرسش‌نامه گنجینه گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گروه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی، گردآوری شده است. آنچه در قسمت واژگان آمده، از طریق ضبط صوت یا از راه شنیده‌ها گردآوری و نگاشته شده است.

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

مسأله پژوهش

گوش نایینی، از گوش های ایرانی دسته غربی، گروه گوش های مرکزی، شاخه جنوب شرقی است. محله تاریخی محمدیه در فاصله دو کیلومتری شهر نایین واقع شده است و جمعیت آن حدود سه هزار تن می باشد. زبانی که مردم محمدیه بدان سخن می گویند، یکی از گونه ها یا لهجه های گوش نایینی است. در روستاها و دیگر مناطق اطراف نایین مانند: زندوان، بافران، مزرعه امام، انارک، نیستانک و... ساکنان به لهجه های دیگری از گوش نایینی سخن می گویند.

تا کنون گونه محمدیه گوش نایین گردآوری نشده و مورد بررسی قرار نگرفته است. نگارنده به عنوان شخصی از این جامعه زبانی و آشنا با گوش و فرهنگ مردم این ناحیه، ویژگی های دستوری و واژگانی در گونه محمدیه گوش نایین، مشاهده نموده است که می تواند بازمانده برخی ویژگی های زبانی در دوره باستان و میانه باشد. این بررسی می تواند در زمینه پژوهش های تاریخی و مطالعه سیر تحول زبان های ایرانی، واژه سازی و واژه گزینی مورد استفاده قرار گیرد.

در این پژوهش، همچنین به گردآوری واژگان، برخی از مشاغل و آداب و رسوم مردم پرداخته می شود تا فرهنگ، هویت و گوشه ای از تاریخ این ناحیه معرفی و حفظ گردد. برای رسیدن به این هدف از روش های رایج در مستندسازی گوش ها مانند: ضبط صدا و تصویر گویشور بومی، تهیه عکس و فیلم از برخی آداب و رسوم خاص این منطقه، مانند کشاورزی، عبا بافی و... استفاده شده است.

قلمرو پژوهش

الف) قلمرو مکانی: شهرستان نایین، محله محمدیه.

ب) قلمرو زمانی: دوره معاصر

ج) قلمرو موضوعی: توصیف و تحلیل تاریخی - تطبیقی گونه محمدیه گوش نایین و مستند سازی.

اهمیت و ضرورت پژوهش

زبان های انسان به طور شگفت آوری گوناگون اند و همانند حوزه های عمومی تر دارای گوناگونی در دنیای امروز مانند جهان حیوانات و گیاهان، گوناگونی زبان ها نیز تهدید می شود. با توجه به در معرض خطر بودن زبان ها، می توان آن ها را به سه بخش تقسیم کرد: ۱- زبان مرده، یعنی زبانی که دیگر گویشور بومی ندارد. ۲- زبان مردنی، یعنی زبانی که هنوز گویشوران بومی دارد، اما دیگر به وسیله کودکان آموخته نمی شود. ۳- زبان زنده، یعنی زبانی که هنوز به وسیله کودکان آموخته می شود. زبان مردنی در بیشتر موارد طی یک یا دو نسل محو می شود (کمری، ۱۳۸۷: ۵).

با توجه به این تقسیم بندی، گویش نایینی را می‌توان به عنوان زبان مردنی در نظر گرفت، زیرا این گویش بویژه در شهر نایین دیگر توسط کودکان آموخته نمی‌شود. شاهد دیگر این است که در اطلس زبان‌های در خطر یونسکو، گویش نایینی در گروه گویش‌های به شدت در خطر قرار دارد (اطلس زبان‌های در خطر یونسکو: برخط و موسی کاظمی، ۱۳۸۷).

این مسئله ضرورت حفظ و ثبت گویش نایینی را دو چندان می‌کند. بررسی گونهٔ محمدیه گویش نایین که یکی از گونه‌های گویش نایینی است، می‌تواند به شناخت بهتر و حفظ و نگهداری این گویش در خطر کمک نماید تا نسل‌های آینده این جنبهٔ ارزشمند و غنی تنوع انسانی را به طور کامل از دست ندهند. به جز این ضرورت انکار ناپذیر، گردآوری گونهٔ محمدیه گویش نایین می‌تواند در فرایند واژه سازی، واژه گزینی و مطالعه سیر تحول زبان‌های ایرانی نیز، مورد استفاده قرار گیرد.

صادق کیا (۱۳۹۰) در پیشگفتار کتاب واژه نامه شصت و هفت گویش ایرانی در مورد سودمندی و لزوم پژوهش‌های گویش‌شناسی چنین می‌گوید: «گویش‌ها متن شناسان را در شناخت واژه‌های کهن فراموش شده و شناخت ریشهٔ آنها کمک می‌کنند. امروز که سیل واژه‌های جدید از زبان‌های غربی به زبان فارسی سرازیر شده و لزوم معادل یابی برای واژه‌های بیگانه به شدت احساس می‌شود، یکی از گنجینه‌های پر مایه‌ای که می‌تواند واژه سازان را به یافتن معادل مناسب یاری رساند گردآوری اطلاعات گویشی است. از آنجا که تسلط زبان رسمی از طریق روزنامه‌ها، رادیو، تلویزیون و دیگر وسایل جمعی الکترونیکی و نیز به سبب آشنایی و اصرار گویشوران بر کاربرد زبان رسمی به جای گویش‌ها، عملاً گویش‌های منطقه‌ای را از میان می‌برد یا دست کم واژه‌های اصیل و کهن آنها را نابود می‌کند، گردآوری بازماندهٔ گویش‌ها ضرورتی غیر قابل انکار است».

هدف اصلی این پژوهش گردآوری، ثبت و توصیف گونهٔ محمدیه گویش نایین، با استفاده از روش‌های رایج در مطالعات گویشی و مستندسازی زبان و بررسی تاریخی - تطبیقی این گونهٔ زبانی است.

اهداف پژوهش

هدف اصلی: بررسی تاریخی - تطبیقی گونهٔ محمدیه گویش نایین.

هدف فرعی: مستندسازی گونهٔ محمدیه گویش نایین.

کاربردهای پژوهش

بخش گویش شناسی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، سازمان میراث فرهنگی، بنیاد ایران شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی و کلیه افراد علاقه‌مند به مطالعات گویشی می‌توانند از نتیجه این پژوهش استفاده کنند.

نوع پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی، با استفاده از اصول مطرح شده در گویش شناسی تاریخی - تطبیقی و شیوه‌های مستند سازی زبان است.

سؤال‌های پژوهش

۱. گونه محمدیه گویش نایین چه ویژگی‌های آوایی، ساختواژی و نحوی دارد؟
۲. گونه محمدیه گویش نایین چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را در سطح دستوری با دوره میانه و باستان زبان - های ایرانی نشان می‌دهد؟
۳. چه واژه‌ها و اصطلاحات ویژه کشاورزی، دامداری، باغ داری، عبا بافی و... در گونه محمدیه گویش نایین باقی مانده است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. در گونه محمدیه گویش نایین ویژگی‌های خاص آوایی، ساختواژی و دستوری وجود دارد.
۲. گونه محمدیه گویش نایین برخی از ویژگی‌های دستوری و ساختواژی دوره میانه و باستان را حفظ کرده است.
۳. در حوزه کشاورزی، دامداری، باغ داری، عبا بافی و... واژه‌ها و اصطلاحات خاص در گونه محمدیه گویش نایین باقی مانده است.

فصل دوم: روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است، با استفاده از اصول مطرح شده در گویش شناسی تاریخی - تطبیقی و شیوه‌های مستند سازی زبان.

روش گردآوری اطلاعات

برای گردآوری اطلاعات گویشی، از راهنمای گردآوری گویش‌ها برای گنجینه گویش‌های ایرانی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی استفاده شده است و در حدود ۲۵۰۰ واژه، با عنوان‌های، اندام‌های بدن انسان؛ ابزارهای کار، وسایل خانه، مواد و کانی‌ها؛ آفت‌ها و بیماری‌ها؛ بستگان، آشنایان و پیشه‌وران؛ مکان‌ها، معماری، مصالح و اجزای ساختمان؛ پوشیدنی‌ها و زیورها؛ گیاهان، میوه‌ها و خوراکی‌ها؛ جانوران و موجودات خیالی؛ عناصر، موقعیت‌های جغرافیایی و پدیده‌های طبیعی؛ اعداد و واحدهای اندازه‌گیری؛ مزه‌ها و رنگ‌ها؛ خصلت‌های انسانی و رفتارها؛ واژه‌های متضاد؛ فعل‌های لازم و متعدی؛ مصدرها؛ مصدرهای مرکب و ۱۰۰ جمله در موضوعات مختلف گردآوری شده است.

تکمیل پرسشنامه با کمک سخنگوی زبان یا گویشور بومی میانسال انجام شد، زیرا در بررسی خصوصیات گویشوران، به منظور تکمیل فهرست واژگان، سن دارای اهمیت خاصی است. برای انتخاب گویشورانی که نماینده واقعی جامعه زبانی باشند، گویشوران جوان یا میانسال، در مقایسه با کودکان یا افراد مسن، گزینه‌ای بسیار مناسب‌تر و کارآمدتر هستند (← سامارین، ۱۳۸۷: ۴۷-۴۹). همچنین خصوصیات زبانی، که از تمام دیگر خصوصیات لازم برای یک گویشور، مهم‌تر است، مورد توجه قرار گرفت و گویشور بومی گونه مورد مطالعه، با بیانی خوب، تلفظ دقیق و گفتار واضح و مهارت‌های زبانی مناسب انتخاب شد (← همان: ۵۴-۶۳). آقای ابوالقاسم موسی‌کازمی محمدی ۶۱ ساله، دارای شغل آزاد، با تحصیلات اول دبیرستان، آقای محمدرضا فریدانی محمدی ۵۷ ساله با مدرک تحصیلی فوق دیپلم، آقای احمد گرگان محمدی ۶۷ ساله، آموزگار وزارت آموزش و پرورش و خانم اشرف فریدانی محمدی، ۵۱ ساله، خانه‌دار، برای تهیه این مجموعه تجارب زبانی خود را در اختیارم قرار دادند. معادل واژه‌هایی که کمتر در زندگی روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند و در حال فراموش شدن هستند، از گویشوران کهن‌سال پرسیده شد.

روش دیگر برای گردآوری اطلاعات گویشی استفاده از شیوه‌های مستندسازی است. مستند سازی زبان یکی از زیرشاخه‌های جدید زبان‌شناسی به‌شمار می‌آید که در پاسخ به بحران در حال رشد و گسترش زبان‌های در خطر پدید آمده است و به دو شیوه، گردآوری داده‌ها را مورد تأکید قرار می‌دهد: اول، با تشویق پژوهشگران به گردآوری و ثبت پدیده‌های زبان‌شناختی در موقعیت‌های ارتباطی واقعی و دوم: با استفاده از ابزارهای ضبط صدا و تصویر پیشرفته به منظور اطمینان یافتن از اینکه نتایج، بهترین نمونه ثبت شده ممکن از آن زبان است. مستندسازی زبان در روش‌های اخیر ضبط صوتی و ویدیویی در موقعیت‌های مختلف گفتاری به همراه آوانگاری، ترجمه و شرح آن‌ها را در مرکز توجه قرار می‌دهد. هدف این است که نسل‌های آینده بتوانند شیوه کاربرد زبان در انواع تعامل اجتماعی را بازسازی کنند و دریابند که چگونه سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی جامعه زبانی رمزگذاری می‌شود. بنیاد همه کارهای مستند

سازی مطالب ضبط شده از زبان است. در هر جایی که به لحاظ فرهنگی مانعی وجود نداشته باشد، ویدیوها باید همزمان با ضبط صدا، ضبط شوند، زیرا حالتها و حرکتهای صورت، دست و بدن نقش مهمی در ارتباط دارند. در مستند سازی زبان، گردآوری داده، ارایه و انتشار آن، هدف اصلی است و شرح دستور، فرهنگ لغات و غیره به عنوان هدف ثانویه و وابسته به حساب می‌آیند و به صورت حاشیه‌نویسی و تفسیر و توضیح به پیکره مستندسازی شده اضافه می‌شوند (رستم‌بیک تفرشی، ۱۳۹۴).

در این پژوهش، تمرکز اصلی بر روی بررسی دستوری (صرفی و نحوی) گونه محمدیه گویش نایین و گردآوری بخشی از واژگان این گویش بوده است. با آگاهی از این که کار مستند سازی برای علمی‌تر و بهتر شدن کارهای گویشی مفید و حتی ضروری می‌باشد مستند سازی به عنوان هدف فرعی این پژوهش در نظر گرفته شد. برای ثبت واژگان و جمله‌ها از صدای ضبط شده گویشور بومی استفاده نمودم و پس از نگارش، واژه‌ها و جمله‌ها مورد بازبینی قرار گرفت و بوسیله خود گویشور اصلاح و یا جایگزین شد. در تهیه فیلم‌ها و عکس‌ها هدف روشن شدن نوع بیان و شیوه کاربرد گویش در بافت‌های مختلف اجتماعی، نشان دادن برخی مکان‌های محمدیه و گوشه‌ای از فرهنگ و زندگی مردم این برزن بوده است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

استفاده از چارچوب معرفی شده در کتاب دستور تاریخی زبان فارسی، تالیف محسن ابوالقاسمی، برای تحلیل و بررسی نظام آوایی، اسم، صفت، عدد، ضمیر، قید، حروف ربط و اضافه و فعل در گونه محمدیه گویش نایین و مقایسه آن با فارسی باستان و میانه و همچنین استفاده از کتاب دستور زبان فارسی ۲، تالیف حسن انوری و حسن احمدی گیوی.

فصل سوم: پیشینه پژوهش

بررسی تاریخیچه موضوع و سوابق پژوهش‌های انجام شده محققان دیگر در خصوص موضوع

درباره گونه محمدیه گویش نایین تا کنون هیچ گردآوری یا پژوهشی صورت نگرفته است. نخستین پژوهش‌های زبان‌شناختی درباره گویش نایینی، توسط دانشمندان اروپایی، در سده نوزدهم (از حدود ۱۲۰ سال پیش)، صورت گرفت. آمده کری (۱۸۹۶)، ویلهلم گایگر، ولادیمیر ایوانف، اسکارمان و کارل هدنگ (۱۹۲۶)، از جمله این پژوهشگران بوده‌اند.

پس از سپری شدن بیش از نیم قرن از آخرین مطالبی که اروپاییان درباره گویش نایینی نوشتند، پژوهشگران ایرانی گردآوری واژگان و بررسی این گویش را آغاز کردند و این بررسی‌ها در قالب فرهنگ واژگان، پایان‌نامه و کتاب، در زمینه گویش نایینی و لهجه‌های این گویش، ارایه شد.

نخستین نوشته یک ایرانی درباره گویش نایینی^۱، فرهنگی است که ستوده (۱۳۶۵) گردآوری واژگان آن را به دانشجویان نایینی خود سپرد تا بر اساس طرحی که به آن‌ها داده بود، واژه‌ها بر روی فیش‌هایی ثبت شوند. در مقدمه آمده است که، نایینی مخصوص هفت محله شهر نایین است و دهکده‌های اطراف شهر و شهرک‌های دورتری مانند کویا و انارک لهجه‌های جداگانه دارند. نگارنده، همچنین درباره شهر نایین، محله‌ها، کوه‌ها، کشتزارها، قنات‌ها و آب‌انبارهای آن توضیح مختصری داده است. سپس واژگان گویش نایینی بر اساس ترتیب الفبای فارسی نگاشته شده است.

آقا بابایی بادافشانی (۱۳۷۰) پس از معرفی جایگاه نایینی در خانواده زبان‌های ایرانی، به توصیف واج‌ها و برخی از فرایندهای آوایی این زبان پرداخته است. به اختصار، رفتار نحوی فعل و شناسه‌های فعلی را معرفی نموده و تعدادی جمله و متن نایینی و ترجمه فارسی آنها را ارایه کرده است و به بررسی ریشه‌شناختی تعدادی از واژه‌های نایینی پرداخته و صورت‌های نزدیک به این واژه‌ها را در زبان‌های فارسی باستان، اوستایی، پهلوی و فارسی نو با ذکر منبع نشان داده است.

پورعابدی (۱۳۷۲) به طبقه‌بندی واج‌های نایینی و نحوه توزیع آنها و همچنین خوشه همخوانی و واحدهای زبرزنجیری گفتار پرداخته است. سپس تعدادی از واژه‌های نایینی و فارسی معیار، مورد مقایسه آوایی قرار گرفته و تفاوت‌های آوایی آنها دسته‌بندی شده است. در ادامه به بررسی کامل مقوله‌های دستوری گویش نایینی پرداخته است. در پایان برای گویش نایینی ویژگی‌هایی چون وجود بیست و یک همخوان و دوازده واکه، مطابقت مفعول و ساخت‌های پیش- پس اضافه‌ای قابل شده است.

جامع نایینی (۱۳۸۳) درباره نام نایین در طول تاریخ، موقعیت جغرافیایی شهر و مکان‌های آن مانند: آب‌انبارها، شوراب‌ها، دروازه‌ها و... و آثار باستانی شهر نوشته است، سپس تعدادی از واژه‌های گویش نایینی گردآوری شده و

^۱. شایان ذکر است که از حدود سال ۱۳۰۰ خورشیدی، آثار و کتاب‌های بسیاری درباره تاریخ، فرهنگ، شاعران و بزرگان نایین نوشته شده است که به دلیل عدم نزدیکی موضوع آن‌ها به این پژوهش، در اینجا نامی از آن‌ها برده نشد.

فعل‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان ضرب‌المثل‌های نایینی همراه با ترجمه فارسی و توضیح معنای آنها آمده است.

مفیدی (۱۳۸۳) به بررسی سازه‌های گروه فعلی و ساخت سلسله مراتبی آن در چارچوب نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی با اشاراتی به برنامه کمینه‌گرا می‌پردازد. دو فرضیه را مطرح می‌کند، فرضیه اول تحقیق (ساخت گروه فعلی در زبان نایینی بر اساس قواعد نحو ایکس تیره قابل توصیف است) تا حدودی تایید شده است و درعین حال مشکلاتی در تبیین بعضی از ساخت‌های زبان نایینی در چارچوب قواعد ایکس تیره وجود دارد. فرضیه دوم (داده‌های زبان نایینی ضرورت قایل شدن به فرضیه فاعل درون گروهی دارد) تایید شده است.

ابراهیمی انارکی (۱۳۸۷) انارکی یکی از لهجه‌های گویش نایینی است. در آغاز درباره انارک مختصر توضیحی داده و گفته است که نام محلی آن «نارُسینه» است که انارستان معنی می‌دهد و مردم گویش محلی خود را «نارُسینه-ای» می‌نامند. نارُسینه‌ای با، گویش‌های اردستانی، گزی، بادرودی و میمه‌ای شباهت دارد، اما قرابتش با گویش نایینی، بسیار زیاد است و تنها تفاوتش در آواهاست. سپس به بررسی گویش انارکی پرداخته و واژگان آن را گردآوری نموده است.

ابراهیمی انارکی (۱۳۸۷) در کتاب اشعار محلی انارکی از این قالب برای احیای یک گویش رو به فنا استفاده کرده است. او قصه‌ای درباره انارک و مردمانش را به نظم در آورده است.

موسی کاظمی (۱۳۸۷) به بررسی وضعیت کاربردی گویش نایینی در شهر نایین می‌پردازد. هدف پژوهش تعیین میزان پویایی یا زوال این گویش و نیز عوامل دخیل در پدیده گذار زبانی در جامعه زبان نایینی است. بر اساس نتایج این پژوهش روشن می‌شود که گویش نایینی از وضعیت کاربردی خوبی برخوردار نیست و گویشی در معرض خطر تلقی می‌شود. با ذکر عواملی چون عدم انتقال گویش نایینی به فرزندان، کاربرد فارسی در موقعیت‌های رسمی مانند مدرسه و... و احتمال بیشتر فراگیر شدن فارسی به جای دو زبانه ماندن، گویش نایینی؛ گویشی «درشرف زوال» معرفی می‌شود.

حدادی (۱۳۸۸) به بررسی تصریف فعل در گویش شهرستان نایین می‌پردازد. وی با دو ابزار شم زبانی و مصاحبه، داده‌هایی را جمع‌آوری کرده و سپس به تجزیه و تحلیل این داده‌ها پرداخته است. در پایگاه نظری، آرای کاتامبا، اسپنسر، ینسن آمده و در پی آن به دلیل مستدل‌تر شدن بررسی مقابله‌ای، آرای از دو محقق (پسیکوف و وحیدیان) که فارسی محاوره‌ای تهرانی را تحلیل کرده‌اند، آمده است. و در پایان چنین نتیجه‌گیری کرده که گویش نایینی و فارسی محاوره‌ای تهرانی از نظر ستاک مشابه‌اند، ولی از نظر ساخت‌های صرفی فعل، گویش نایینی تعداد کمتری نسبت به فارسی محاوره‌ای تهرانی دارد، منفی‌سازی شباهت زیادی به فارسی محاوره‌ای تهرانی دارد ولی در مورد مجهول‌سازی، گویش نایینی کمی ساده‌تر عمل می‌کند.

کری (۱۸۹۶) مقاله کوتاهی را منتشر کرد. این مقاله که مقدار زیادی اشتباه در آن هست، بر اساس تعدادی صورت‌های صرف شده فعل‌ها و برخی ترکیبات و اصطلاحات و ۱۶۰ واژه، گردآوری شده است.

ایوانف (۱۹۲۶) در مقاله‌ای گویش‌های منطقه‌ای انارک و خور را بررسی کرد. به گفته وی انارکی صورت دیگری از نایینی با اندکی اختلاف‌های آوایی است. ابتدا در مورد پاره‌ای از ویژگی‌های آوایی و صرفی انارکی بحث کرده و سپس فهرستی از واژه‌های انارکی را به دست داده است.

مان و هَدَنگ (۱۹۲۶) در بخشی از کتاب خود درباره «گویش‌های شمال غربی» از نایینی سخن به میان آورده‌اند. آنان در این کتاب واکه‌ها، همخوان‌ها، سنجش آوایی نایینی و فارسی، دگرگونی‌های آوایی واژه‌های نایینی در مقایسه با فارسی، علامت جمع و تفریق، یای وحدت، فعل و ضمیر در نایینی را مورد بحث قرار داده‌اند، سپس فهرستی از فعل‌های نایینی را با صرف آنها آورده‌اند و بعد از آن واژه‌نامه نایینی و بالاخره چند متن نایینی را به شکل آوانویسی شده به دست داده‌اند.